

Mütareke Döneminde Bir İngiliz Taraftarı:

SAİD MOLLA

*Fatih M. SANCAKTAR**

ÖZET

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları ve uygulanışı Osmanlı devlet adamlarını ve siyasetçilerini çeşitli arayışlara itmiştir. Bu arayışlardan tam istiklâl taraftarlığı Anadolu'da kendisini güçlü bir şekilde hissettirmeden önce, İngiliz himayesi veya Amerikan mandası taraftarlığı Osmanlı hükümet ve siyaset çevrelerinde yaygın görüş hâline gelmişti. Ancak, hükümet çevrelerince en çok tutulan görüş İngiliz himayesi idi. Aslında bu durum, kısmen II. Meşrutiyet döneminde İngiltere'ye yakın olmayı dış politik tercihler noktasında avantajlı gören politikacıların Mondros Mütarekesi'nden sonra iktidara gelmesi ve kısmen mağlup ilân edilen Osmanlı Devletinin galip devletler arasında en güçlü görünen İngiltere'yi tercih etmesiyle izah edilebilir. Bu çalışmada, bu tercihi hem siyaset sahnesinde, hem de gizli örgütler ve şahıslarla birlikte yürüten Said Molla'nın İngiliz himayesini tercih sebepleri ve karşıt görüşleri değerlendirilerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler:

Said Molla, İngiliz Himayesi, Amerikan Mandası, Mondros Mütarekesi.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonraki gelişmeler Osmanlı Devletinde bir kaos ve endişe ortamı oluşturmıştı. Özellikle, İzmir'in işgali bu ortamı daha da gerginleştirmişti. Bu noktada, Osmanlı Devletinin nasıl kurtarılabilceği sorunu, zihinlerde cevap arayan en önemli soru olmuştu. İşte bu dönemde, Osmanlı devlet adamları, siyasetçileri ve aydınları arasında birbirinden farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu farklı düşünceler değişik gruplar ve kuruluşlar şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemlerde Osmanlı Devletinin kurtuluşu için ortaya konulan çarelerin başında İngiliz himayesi ve Amerikan mandası düşünceleri gelmekteydi. Fransız mandası, İtalyan mandası fikirlerini

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü/
fatihsancahtar@yahoo.com

savunanlar olduysa da, ilk ikisi kadar tercih edilmemiş ve savunulmamıştır. Diğer taraftan, yine aynı dönemde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde silâhlı mücadeleye kadar varan bölgesel tepki hareketleri görülmekteydi¹. Himaye ve manda taraftarı kuruluşları genel bir anlatımla şu şekilde sıralayabiliriz: İngiliz Himayesi taraftarı Nigehbân-ı Askeriye Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Fransız Mandası taraftarı Türk-Fransız Muhipler Cemiyeti, Amerikan Mandası taraftarı Milli Kongre Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti, Milli Ahrar Fırkası, Vahdet-i Milliye Heyeti gibi².

Amerikan mandasının kabul edilmesi düşüncesi en etkili ve yaygın olanı idi³. Ancak, Amerikan mandası taraftarı olarak nitelenen cemiyetlerin programlarına ve hareket tarzlarına bakıldığında, Wilson Prensipleri Cemiyeti dışındaki kuruluşlar açıktan açığa Amerikan mandasını savunmamışlardır. Hatta, Millî Ahrar Fırkası liderleri, Amerikan heyetine manda aleyhtarı olduklarını belirtmişlerdir⁴.

Bu cemiyetlerin ve üyelerinin, Amerikan mandasını seçmelerinin başlıca sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Birincisi, “ehven-i şer” ve tarafsız⁵ olarak görülen Amerika Birleşik Devletlerinin mağlup Osmanlı Devletini parçalamadan Wilson Prensipleri sayesinde kurtaracaklarına inanmakta idiler⁶. İkincisi, belirli bir zaman içerisinde, geri kalmış Osmanlı Devletini “şerefli” bir yere yükseltecek en iyi devlet olarak görmekte idiler⁷. Üçüncü olarak, mandater devlet olarak Avrupa devletlerinden herhangi birisinin seçilmesi durumunda, Avrupa'daki dengeleri bozup dünyada tekrar karışıklığa sebebiyet vereceğinden, Avrupa dışından bir devlet

¹ Bölgesel yapılanmalarla ilgili olarak ayrıntılı bilgi ve analitik bir çalışma için bkz. Bülent Tanör, *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul 1998.

² Kadir Kasalak, *Millî Mücadele’de Manda ve Himaye Meselesi*, Ankara 1993, s. 53-63. Ayrıca, Mütareke dönemi siyasi kuruluşlar ve cemiyetler için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, 2. Baskı, Arba Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 399-471.

³ Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s. 400.

⁴ *A.g.e.*, s. 432.

⁵ Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınları, İstanbul 1960, s. 61, 150.

⁶ T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 446.

⁷ Kadir Kasalak, *a.g.e.*, s. 55.

olan Amerikan Devleti tercih edilmiştir⁸. Diğer taraftan geçmişte İttihatçı zihniyetinde olan ve İngiltere aleyhtarlığı yapan şahısların⁹ çoğunluğunun Amerikan mandasını tercih ettiği görülmektedir. Amerikan mandası fikri daha sonra, Anadolu hareketini ve taraftarlarını etkilemiş, hatta Erzurum ve Sivas kongrelerinin en önemli tartışma konularından biri olmuştur¹⁰.

Bir ülkenin himayesi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin kurtulacağına inananlar arasında İngiliz himaye taraftarları da bulunmaktaydı. Bu görüşü savunanlar daha çok İstanbul, Saray çevresi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları veya bu fırkaya yakın olanlardı. Yalnız, şunu ifade etmek gerekir ki, hem kavram hem de uyguladıkları politikalar açısından aralarında tam bir birlik olduğu söylenemez. Bir kısmı himaye yerine muzahe-ret, yani yardım anlayışını ortaya koyarken, diğer bir kısmı "Cemiyet-i Akvam gözetiminde olmaksızın" İngiliz mandasını önermekteydiler¹¹.

İngiliz himayesini savunan kuruluşlar arasında Said Molla'nın da kuruculuğunu yaptığı¹² İngiliz Muhipler Cemiyeti, İngiliz himayesi ve taraftarlığı hususunda en net tavrı koyan oluşumdur. Bu cemiyet, bir yandan amacı doğrultusunda İstanbul ve ülke genelinde örgütlenmeye çalışmış, üye kaydetmiş¹³ ve İstanbul'un siyasî sahnesinde, özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Damat Ferit Paşa kabineleri vasıtasıyla etkin bir rol oynamaya çalışmıştır¹⁴. Bu cemiyet, Türk toplumu ve aydınları tarafından büyük destek görmeye başlayan tam istiklâl taraftarlarına, yani Anadolu hareketine karşı gizli servis düzeyinde ve ayaklanmalar tertip ederek de mücadele etmiştir. Ayrıca, Said Molla'nın sahipliğini ve baş yazarlığını

⁸ Said Molla [SM], "Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II", *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul 1976, s. 523.

¹⁰ Kazım Karabekir, *a.g.e.*, s. 150-176.

¹¹ K. Kasalak, *a.g.e.*, s. 100.

¹² Said Molla'nın İngiliz Muhipler Cemiyeti adı altında faaliyetleri ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Fethi Tevetoglu, *Milli Mücadele Yıllarında Kuruluşlar*, TTK, Ankara 1991, s. 55-143; Cengiz Dönmez, *Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipler Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

¹³ Bu örgütlenme ve üye kayıtlarına dair haberleri *Türkçe İstanbul* gazetesinin nüshalarında görmek mümkündür.

¹⁴ T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 436; K. Kasalak, *a.g.e.*, s. 63.

yaptığı Türkçe İstanbul gazetesi, açık bir şekilde İngiliz himayesini savunmuştur¹⁵.

Bu çalışma, İngiliz himaye rejimini kaçınılmaz görerek açıktan açığa savunan ve Anadolu hareketine karşı fiilî mücadele veren Said Molla'nın İngiliz taraftarlığını tercih ediş sebepleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ancak, Said Molla'nın İngiliz himayesi hakkında düşüncelerine değinmeden önce, neden diğer kurtuluş çarelerinin tercih edilemeyeceğine veya başarılı olamayacağına dair düşüncelerini görmek, onun fikirlerinin anlaşılmasına daha da yardımcı olacaktır kanaatindeyiz.

1- Said Molla'nın Amerikan Mandası Fikrine ve Taraftarlarına Bakışı

Mondros Mütarekesi sonrası, Osmanlı Devletinin kurtuluşu için hareket edenler arasında “Amerikan mandacıları”nı da gören Said Molla¹⁶ her şeyden önce Amerikan mandası taraftarlarının, Avrupa'dan herhangi bir devletin yardımını istemenin Avrupa'daki siyasî dengeleri bozarak, rekabete neden olacağı ve dünyayı karışıklığa sürükleyeceği şeklindeki savunmalarını samimiyetten yoksun bulmaktadır¹⁷. Ayrıca, bu kimselerin, Amerika Birleşik Devletlerinden bir çok isteklerde bulunmalarına rağmen, “din, hilâfet ve saltanat”tan hiç bahsetmemelerini zihniyetlerinin bir yansıması olarak görmektedir¹⁸.

Diğer taraftan, Said Molla, Amerikan toplumu ile Türk toplumu arasındaki kopukluğu ve yanlış anlamaları Amerikan mandasının Türkiye için yararlı olmayacağına bir delil olarak göstermektedir. Çünkü, Ameri-

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, bu cemiyet ve önderlerini: Kendi menfaatlerini cemiyet vasıtasıyla sağlamaya çalışan ve “memleket dahilinde teşkilat yaparak isyan ve ihtilal çıkarmak, şuuru millîyi felce uğratmak, ecnebî müdahalesini teshil etmek gibi hafi ciheti” de olan Milli Mücadele döneminin bir yıkıcı yapıları olarak tanımlamaktadır (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1993, I, 6-7).

¹⁶ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

¹⁷ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II” *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

¹⁸ Ancak, Said Molla'nın bu iddiasına rağmen, örneğin Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin Amerikan Başkanı Wilson'a gönderdiği muhtıranın geneli hilâfet ve din ile ilgili hükümler içermese de, muhtıranın birinci maddesi “Padişahın hükümranlılığı ve Türkiye için meşrutî bir hükümet şekli korunacaktır” şeklindedir (Fethi Tevetoğlu, *a.g.e.*, s. 174; SM, “Amerikan Mandası ve Ermeni Meselesi”, *Türkçe İstanbul*, 2 Ağustos 1919, nr. 238, s. 1.

kalılar ve Amerikan Devleti, Türkler ve Türkiye hakkında yanlış, hatta kötü kanaat ve fikirlere sahiptirler. Öyle ki Amerikalılar, I. Dünya Savaşı esnasında dahi Türklerin “insan olduğundan” şüphe eder tavır ve düşünceler sergilemekten çekinmemişlerdir¹⁹. I. Dünya Savaşı bittikten sonra da bu durumun değişmediği, eski Washington elçisi ve eski Maarif Nazırı Ziya Paşanın beyanatından ve Amerika'nın İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Amerikan kamuoyunda Türkler aleyhinde bir hava olduğuna dair ifade ettiği sözlerinden anlaşılmaktadır²⁰. Ayrıca, Türklerin de Amerikan tarihi, Amerikan toprakları ve Amerikalılardan habersiz olmaları, iki milletin anlaşmasını engellemektedir²¹.

Said Molla, Amerikan toplumuyla Türk toplumu arasında uyumsuzluğu getirecek sebepler içerisinde siyasî rejim farklılıklarını da görmektedir. Zira, o, “kemâl-i hürmet ve inkıyad ile hükümdarlığa ve padişah idaresiyle memzûc bir meşrutiyete şiddetle bağlı” ve “medenî milletlere” göre cumhurî hareketlerin başlangıcında olan Türk halkının, Amerikan tarzı cumhuriyet idaresinin Türkiye'de uygulanması durumunda, olumsuz anlayış ve gelişmelerin içerisine yuvarlanacağını düşünmektedir²².

Ancak, Said Molla'nın Amerikan mandasının gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı inancını kuvvetlendiren en önemli sebep, Osmanlı, Amerikan ve Ermeni çıkarlarındaki üçlü siyasî durumdur. Amerikalıların üzerinde önemle durduğu Ermeni çıkarları, Türk çıkarları ile, bir başka ifadeyle, gerçekleşmesi hâlinde Ermeni mandası ile Türkiye mandasının birbiriyle çatışması kaçınılmazdır.

Amerikan kamuoyunun Ermenilere karşı duyduğu yakınlığın “had safhada” olduğunu belirten Said Molla, Ermenistan'ın kurulması için “mandater ve müdafilik” görevini Amerikalıların kendileri için bir “emr-i muhakkak” görürlerken, Türkiye mandaterliğinin Amerika Birleşik Dev-

¹⁹ SM, “Amerikan Mandası ve Ermeni Meselesi”, *Türkçe İstanbul*, 2 Ağustos 1919, nr. 238, s. 1.

²⁰ SM, “Londra da Osmanlı-İngiliz Cemiyeti ve Sir Teodor Marison”, *Türkçe İstanbul*, 10 Ağustos 1919, nr. 246, s. 1. Amerikan kamuoyundaki bu izlenime, hatta Amerikan hükümetinin Ermenileri korur tavırlarına rağmen, Amiral Bristol Türkiye'nin tümünü içine alan bir Amerikan mandasından yana olduğunu ABD Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlarda belirtmiştir. Bu görüşünü, Amerikan makamlarına sürekli ilettiği görülmektedir (Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987, I, 101-102, 135).

²¹ SM, “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Türkçe İstanbul*, 16 Aralık 1918, nr. 38, s. 1.

²² A.g.m.

letlerine teklif edilmesi hâlinde, Türk istekleri ile Ermeni istekleri çelişkisinden kaynaklanan sakıncaların ortaya çıkmasını kaçınılmaz görmektedir. Said Molla, bu çelişik durumu Doğu Anadolu'nun etnik ve siyasî tarihi ile izah etmeye çalışmaktadır. Ona göre, Doğu Anadolu'nun birçok yerinde Ermenilerden daha çok nüfusu olan ve yüzlerce senelerden beri Osmanlı Devletine hizmet etmiş Kürtleri göz önünde bulundurmak, hem Wilson Prensipleri icabı, hem de Osmanlı Devletinin Kürtlere olan bir "borc"udur. Eğer Amerikalıların Paris Sulh Konferansı'nda, Kürtlerin yaşadığı bölgeleri kapsayan büyük bir Ermenistan'ın kurulması yönünde istekleri olursa, gerek insaniyet ve din birlikteliği ve gerek Osmanlı Devletinin siyasî çıkarları icabı, Türklerin bu durumu hiçbir suretle kabul etmeyecekleri açık bir şekilde ortadadır.

Diğer taraftan, İstanbul'a gelen Amerikan heyetinin²³, ilk önce Ermenistan meselesi üzerinde durmasını, Amerika Birleşik Devletlerinin ve halkının Ermenilere olan teveccühü şeklinde yorumlayan Said Molla, bunu, Amerikalıların Türkiye mandaterliğinde ne derece başarılı olacağı'nın bir göstergesi olarak manalandırmaktadır²⁴.

Bu arada, İstanbul'a Türkiye mandası ile ilgili görüşmelerde bulunmak için gelen Amerikan Heyetinin, Türklükle alâkası olmayan, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarından ve "Selanikli dönmeler"den bilgi edinmesini sağlıklı bulmayan Said Molla, Amerikan Heyeti'ni uyarmaktadır²⁵. Ayrıca, Amerikan Heyeti'nin, Amerika ve Avrupa'daki siyasi parti hayatına benzer bir siyasî yaşamın Türkiye'de de olduğunu sanarak hareket etmeleri de, diğer bir yanlışlıktır. Çünkü, Amerika ve Avrupa'da bir siyasî partinin merkez ve taşrada "yüz binlerce, milyonlarca" taraftarı olması, bir yandan o partinin varlığının devamını sağlarken, diğer taraftan halkı temsil etme hakkını tanımaktadır. Ancak, Said Molla, Türkiye'de

²³ Said Molla'nın makale tarihi dikkate alınırsa bu Amerikan Heyeti 3 Haziran'da İstanbul'a gelen ve Suriye ve Filistin bölgesini dolaşan King-Crane Komisyonu olmalıdır. Zira, bu heyetin dönüş tarihi Temmuz sonudur ve İstanbul'da azınlıklar ve bazı partiler ile görüşmüştür. Ermeni meselesi ile asıl ilgilenen General Harbord Heyeti ise, ancak 15 Ağustos'ta Avrupa'ya gelebilmiştir (Seçil Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1981, s. 59-70).

²⁴ SM, "Amerikan Mandası ve Ermeni Meselesi", *Türkçe İstanbul*, 2 Ağustos 1919, nr. 238, s. 2.

²⁵ SM, "Beyanat-ı Şahane Münasebetiyle Amerika", *Türkçe İstanbul*, 6 Ağustos 1919, nr. 242, s. 1.

partilerin halkı temsil etmediği kanaatindedir. Bundan dolayı, İstanbul ve Anadolu'da taraftarı bulunmayan, özellikle “Vahdet-i Milliye” ve “Milli Ahrar Fırkası” gibi oluşumlarla Amerikan Heyeti'nin görüşmesini yadırgamaktadır²⁶. Said Molla'ya göre, Amerikan Heyeti, “Makedonya'dan özellikle de Selanik'ten İstanbul'a gelen ahali” dışında, Türkçe İstanbul gibi gazetelere, “hakikî Türklere” ve halkın “lisani” olan Padişaha kulak vermemelidir²⁷.

a- Said Molla Açısından Amerikan Mandası Taraftarı Kuruluşlar

Said Molla açısından, Amerikan mandası taraftarlığı ile bilinen Wilson Prensipleri Cemiyeti üyeleri arasında siyasî akide açısından bir bütünlük yoktur. Bu üyeler arasında, “namus ve hamiyetiyle safvet derecesine” yükselmiş şahısların yanı sıra, geçmiş bugünkü düşünceleri birbirine uymayan, İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemindeki fenalıkları “müsterih bir kalple” izleyen simalar da vardır.

Özellikle, bunlar arasında İttihatçı zihniyetiyle hareket eden, Alman taraftarlığını savunup, İngiliz ve Amerikan kuvvetleriyle alay eden, Ermeni Hükümeti'nin delegelerine (Said Molla'ya göre “kendisi Ermeni” olduğu hâlde) tehditler savuran Yunus Nadi gibilerin bulunması, bu cemiyetin Wilson Prensipleri ile ne kadar alâkalı olduğunu göstermektedir. Said Molla, cemiyet üyeleri arasında Türkiye'nin meseleleri ile gerçekten ilgilenen ve halkın sevgisini kazanan, Fatma Aliye, Ahmet Rıza Bey, Şeyhülislâm İbrahim Efendi, Damat Ferid Paşa, Mustafa Sabri Efendi ve Hoca Zeynelabidin²⁸ gibilerin olması durumunda, cemiyetin doğruluğuna ve “samimiyetine inanacağım” demektedir²⁹.

²⁶ SM, “Amerikan Heyet-i Mahsusası ve Fırkalar”, *Türkçe İstanbul*, 31 Temmuz 1919, nr. 236, s. 1. King-Crane Heyeti'nin İstanbul'da bazı siyasî önderlerle ilgili görüşmeleri ve bu heyetin ABD Başkanı Wilson'a sunduğu rapor için bkz. Fethi Tevetoglu, *Türkçe İstanbul*, s. 182-186.

²⁷ SM, “Beyanat-ı Şahane Münasebetiyle Amerika”, *Türkçe İstanbul*, 6 Ağustos 1919, nr. 242, s. 1.

²⁸ Fatma Aliye, Ahmet Rıza Bey, Şeyhülislâm İbrahim Efendi dışındaki Damat Ferid Paşa, Mustafa Sabri ve Hoca Zeynelabidin, II. Meşrutiyet ve Mütareke döneminde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile çok yakın ilişkiler içerisinde bulunmuşlar, fırkanın ileri gelenleri olmuşlardır. Bu fırka ve şahıslarla ilgili olarak bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 1990.

²⁹ SM, “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Türkçe İstanbul*, 16 Aralık 1918, nr. 38, s. 1.

Diğer yandan, Said Molla, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin “şekâvetine” katılmamış parti ve cemiyetlerin desteğini almadan ve “İslâm ulemasının” haberi olmaksızın, Türkler adına Amerika Devletine bir mektup göndererek “25 senelik Amerikan Müzaheretini”³⁰ isteyen bu cemiyetin, yetkiyi nereden ve nasıl aldığını sorarak sert çıkmaktadır³¹. Ayrıca, Said Molla, Amerikan Devlet Başkanı'na çekilen bu “istidanâme” yüzünden İngilizlerin gücendirildiğini ve İzmir'in işgaline meydan verildiğini iddia ederek³², İzmir'in işgalinden dolayı İngilizlere tepki göstermek yerine, kendi toplumunun insanlarını suçlamaktadır.

Said Molla, Amerikan mandası taraftarı olarak gördüğü Vahdet-i Milliye Heyeti'nin izlediği yola ve mensuplarına çatarak, Amerikan mandası konusunda eleştirilerini yoğunlaştırmaktadır. “Doksan bir mevcutlu” diyerek küçümsediği³³ Vahdet-i Milliye Heyeti'nin başkanı Ahmet Rıza Bey'e eleştirilerinde önceleri ılımlı olan³⁴ ve hatta onu, halkın sevgisini kazanan kişiler arasında sayan³⁵ Said Molla, daha sonra “dalgın, bilir bilmez işlere karışan”, “fıkren basit bir zavallı”,³⁶ kendi ilim ve aklından büyük işlere atılma sevdasında ve hatasında direnen bir kişi” olarak niteleyerek saldırmaktadır. Ayrıca, onu, İngiliz yanlısı bir siyasete ihtiyaç duyulduğu bir dönem olan II. Meşrutiyetin ilk günlerinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti başında “takip ettiği emperyalizm” ile Kâmil Paşanın iktidardan düşmesine, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başa gelmesine ve Osmanlı Devletinin parçalanmasına neden olmakla suçlamaktadır³⁷.

³⁰ 5 Aralık 1918'de Amerikan Başkanı Wilson'a gönderilen bu muhtıranın 8. maddesi, 15 yıldan az, 25 yıldan çok olmamak şartıyla Amerikan yönetiminin sürmesini istemekteydi. Bu madde ve muhtıra ile ilgili geniş bilgi için bkz. Fethi Tevetoglu, *a.g.e.*, s. 171-175.

³¹ SM, “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Türkçe İstanbul*, 16 Aralık 1918, nr. 38, s. 1.

³² SM, “Londra'da Osmanlı-İngiliz Cemiyeti ve Sir Teodor Marison”, *Türkçe İstanbul*, 10 Ağustos 1919, nr. 246, s. 1.

³³ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1; SM, “Londra'da Osmanlı-İngiliz Cemiyeti ve Sir Teodor Morison”, *Türkçe İstanbul*, 10 Ağustos 1919, nr. 246, s. 1.

³⁴ SM, “Bir Çok Meseleler”, *Türkçe İstanbul*, 28 Şubat 1919, nr. 90, s. 1.

³⁵ SM, “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Türkçe İstanbul*, 16 Haziran 1918, nr. 38, s. 1.

³⁶ SM, “Ma'hud Blok”, *Türkçe İstanbul*, 3 Mart 1919, nr. 93, s. 1.

³⁷ SM, “Ahmet Rıza Bey'in Hayat-ı Siyasiyesini Teşyi”, *Türkçe İstanbul*, 24 Mart 1919, nr. 114, s. 1. Said Molla'nın kastettiği bu olay, Osmanlı Meclis-i Mebusan'da verilen bir gensoru ile I. Kâmil Paşa hükümetinin düşürülmesidir (Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 131; Hilmi Kâmil Bayur, *Sadrazam Kâmil Paşa, Siyasi Hayatı*, Sanat Basımevi, Ankara 1954, s. 295-296.

Ahmet Rıza Bey ile birlikte hareket eden bazı ayan meclisi üyelerine da çatan Said Molla, I. Dünya Savaşı'na girişin sorumluluğunu taşıyan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve dönemine karşı ses çıkarmayıp, olağanüstü şartlara sahip olan Mütareke döneminde, “susmaları emr” edildiği hâlde konuşmalarını³⁸ çelişkili bulmakta, bunları İttihatçı³⁹ olarak göstermeye çalışarak gözden düşürmek istemektedir.

Ayrıca, Vahdet-i Milliye Heyeti, bütün siyasî kurumların, vatan için birlikte hareket etmesi, Şura-yı Saltanat'ın oluşturulması ve “sandalyesiz nezaretler ihdas” edilmesi şeklinde, bir siyasi program çizmişti⁴⁰. Said Molla'ya göre, birlikte hareketin her zaman fayda sağlayan bir yol olmasına rağmen, geline dönem itibarıyla Türkiye'nin “istisnâ” bir durumda olması böyle bir hareket tarzını faydasız kılmaktadır. Çünkü, en başta İttihatçıların bulunduğu bir ortamda, bütün siyasî kuruluşlar bir araya gelerek “millî kongreler, içtimalar” düzenleseler dahi, Türkler kendilerini Avrupa kamuoyu önünde “alenî cinayetler” işleyen topluluk olmaktan kurtaramayacaktır. İkinci olarak, siyasî kuruluşların bir araya getirilmesi demek, “Türkiye'deki cinayetlerin” sorumluları olan İttihatçıları korumak manasına gelecektir. Bu da, Osmanlı Devletine zarar verecek, yanlış bir siyasî hareket yolu olacaktır⁴¹. Sandalyesiz nezaretler isteğini ise yadırgayan Said Molla, Mondros Mütarekesi'nden sonraki şartların “müsbet bir siyasetin” gelişimine imkân vermeyeceğinden, gereksiz bulmaktadır⁴². Böylece, Said Molla, Amerikan mandası fikrini savunanları bir yandan ülkenin zor duruma düşmesinin sorumlusu, diğer taraftan gerçekleşmesi hayal olan bir yola sapan İttihatçılar olarak göstermeye çalışmaktadır.

³⁸ SM, “Ayâna Yakışan Sükûttur”, *Türkçe İstanbul*, 6 Şubat 1919, nr. 68, s. 1.

³⁹ SM, “Ma'hud Blok”, *Türkçe İstanbul*, 3 Mart 1919, nr. 93, s. 1.

⁴⁰ SM, “Ayâna Yakışan Sükûttur”, *Türkçe İstanbul*, 6 Şubat 1919, nr. 68, s. 1; Ahmet Rıza Bey, *Ahmet Rıza Bey'in Anıları*, haz. Bülent Demirbaş, Arba Yayınevi, İstanbul 1988, s. 74.

⁴¹ Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Damat Ferid Paşa, Said Molla'nın yukarıda sıraladığı sebepleri bahane ederek Ahmet Rıza Beyin bu girişimine katılmamışlar, hatta bu hareketi yok etmeye çalışmışlardır (Ahmet Rıza Bey, *a.g.e.*, s. 74-76; SM, “Bir Çok Me-seleler”, *Türkçe İstanbul*, 28 Şubat 1919, nr. 90, s. 1.

⁴² SM, “Ayâna Yakışan Sükûttur”, *Türkçe İstanbul*, 6 Şubat 1919, nr. 68, s. 1.

2) Tam İstiklâl Taraftarı Olanlara Bakışı

“İstiklâl-i Tam” düşüncesini, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için ileri sürülen görüşler arasında üçüncü tez olarak gören⁴³ Said Molla'nın görüşünde, İstiklâl-i Tam taraftarları, Türkiye'nin hangi durumda olduğundan haberdar olmayan, kavrayamayan ve hangi şartlarla istiklâl istediklerini bilmeyen kimselerdir⁴⁴. Bir Fransa, İtalya ve hatta Yunan istiklâli gibi bir istiklâlin kazanılması ve bu istiklâlin devamı imkânsızdır⁴⁵. Çünkü ona göre, dış müdahalelerden, kapitülasyonlardan, gümrük vergisinin artımından ve sanayisinin gelişiminin önlenmesinden kurtulmuş, diğer bir ifadeyle “medenî milletlerin takdir olunan hukukunu câmi” bir istiklâl’in mümkün olamayacağı, Türkiye'deki her kesim tarafından kabul edilecek bir gerçektir. Hatta, mağlup olan Osmanlı Devletinin istiklâlini istemek ve elde edileceğine inanmak dahi “akılsızlık”tır⁴⁶.

Yine, Said Molla'ya göre, Osmanlı Devletinin “bin türlü müşkilat” içerisinde, dışarıdan gelen müdahalelerden başını kaldıramadığı, kurtuluş için ümit vermeyen mağlubiyete mahkûm olduğu bir dönemde, tam bağımsızlık talebinde bulunanlar, gerçekte “istiklâl-i mukayyed” istemektedirler. Böyle bir istiklâlin gerçekleşmesi durumunda, bir devletin “ruhu ve canı” olan maliyesi, geliri aldığı borcun faizini ödeyemeyeceğinden alacaklıları tarafından ortaklaşa yönetilir olacaktır. Gelirinin nereye harcanacağı, ekonomik imtiyazları, iç siyaseti alacaklıların elinde olan ve alacaklıların istekleri karşılanmadığı takdirde hiç bir yerden kredi bulmanın mümkün olamayacağı bir durumda ise, “müstakil bir idareden” bahsetmek doğru değildir. Bundan dolayı, “İstiklâl” isteğinde bulunanlar, bu “kayıtlarla” beraber idareye razı olacaklardır. Ancak, böyle bir idareye istiklâl idaresi denemez, ancak “beynelmilel idare” denebilir. Böyle bir idarede de, “İstiklal” sözü bir “yaldız”dan başka bir şey ifade etmeyecektir⁴⁷.

Zaten, Said Molla'ya göre, gerçekte Osmanlı Devleti uzun süreden beri “istiklâl-i tam” adı altında “istiklâl-i zâhirî” içerisinde yaşamakta idi. Osmanlı Devletinin “her tarafın, her kuvvetin emir eri”, Türk milletinin ise o kuvvetlerin elinde olan devletlerin esiri olduğu kanaatini taşıyan Said

⁴³ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

⁴⁴ A.g.m.

⁴⁵ SM, “Akibetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁴⁶ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

⁴⁷ A.g.m.

Molla, Osmanlı Devletinin bu mağlubiyetinden sonra gerçek manada bir istiklâlî gerçekleştirecek kimselerin “elini öpeceğini” belirtmektedir⁴⁸.

Said Molla, “istiklâl-i tam”ı arzu edenler, bunun gerçekleşemeyeceğini anlayamamış kimseler mi? Yoksa bunlar, İngiliz veya Amerikan himayesini istemeyen, İngiliz, Amerikan ve Fransızlardan kurulu bir “beynelmilel idare” kurmak isteyenler midir? ⁴⁹ diye sormakta ve kendisi şöyle cevaplandırmaktadır:

Bunlar gizli amaçlarla hareket eden kimselerdir. Türkiye'nin çıkarlarını, “devlet ananesini” koruduklarını ileri süren, kurdukları teşkilatlara ve savundukları fikirlere “millî”⁵⁰ diyen bu kimseler, gençleri heyecana sürükleyerek, halkı kandırarak geçmişteki idareyi yani “istiklâl-i zâhirî”yi tekrar getirip “menfaatlerini” kazanmaya çalışmaktadırlar⁵¹. Bunlar gerçekte, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve ruhunu diriltmek için çaba sarf edenlerdir. Geleceklerini garanti altına almak için Türk milletinin gözünü yeni bir “vatanperverlik” sloganıyla boyayan bu kimselerin sayısı, ancak “iki veya üç yüz kişiyi” aşmamaktadır⁵². Eğer bu şahısların istedikleri olursa; 10 yıl içerisinde Türkiye geri dönüşü imkânsız hatalar içerisine düşecek ve 30 yıl içinde de “çalalasa” dahi eski hâlini alamayarak, “parasızlık, ilimsizlik ve müdahalelerle” karanlığa gömülecektir⁵³. Bu durumdan zarar görecektir olan yine Türk milleti olacaktır⁵⁴.

Diğer taraftan Said Molla bu dönemde tam bağımsızlık taraftarı olan yazar ve aydınların 10 yıllık İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemindeki tutumlarına atıfta bulunarak; fikirlerini halka açıkladıkları zaman kabul

⁴⁸ SM, “Akıbetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁴⁹ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

⁵⁰ A.g.m.

⁵¹ SM, “Akıbetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁵² Said Molla bu tip insanlara örnek olarak İsmail Fazıl Paşayı göstermektedir. Ona göre, Giritli olan İsmail Fazıl Paşa, II. Meşrutiyet dönemi önemli olayların olduğu Havran'da Arnavutluk akımına karşı uyguladığı siyaset yüzünden Türkiye'de iç siyasetin karışmasına sebebiyet veren birisidir. İngiliz Muhipler Cemiyeti kurulduğu sırada cemiyete girmiş ve cemiyetin diğer üyelerinden daha “ifrit” bir İngiliz taraftarlığı gütmüştür. Ancak “ifrit” İngiliz taraftarlığı fikirleri cemiyet tarafından kabul görmemiş, bunun üzerine Anadolu'ya giderek İngiliz taraftarlarının aleyhinde faaliyet göstermiştir. İhtiraslarının esiridir (SM, “Vatanımızdan Ne İstiyoruz?”, *Türkçe İstanbul*, 15 Eylül 1919, nr. 279, s. 1).

⁵³ SM, “Akıbetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁵⁴ SM, “Vatanımızdan Ne İstiyoruz?”, *Türkçe İstanbul*, 15 Eylül 1919, nr. 279, s. 1.

görmeyeceğini bildiklerinden kaçak güreştiklerini düşünmektedir. Bu sebeple asıl arzu ve isteklerini halka kabul ettirmek için “milliyete, vatanperverliğe ve hissiyat-ı aliyyeye” dayandıklarını, gerçeklerden hiç bahsetmeyerek tartışmalardan kaçındıklarını söylemektedir⁵⁵.

Said Molla, “kardeş” olarak geçinilmesi gereken bir zamanda, Anadolu’da merkezi hükümetten ayrı bir güç odağının veya teşkilatlanmanın bulunmasını doğru bulmamaktadır. Böyle bir organizasyondan, Anadolu’nun zarar göreceğini düşünmekte ve “sürüden ayrılanı kurt kapar” atasözü ile halkı uyarmaktadır⁵⁶. Aynı zamanda Anadolu’da gelişen bu istiklâl taraftarı akımı, “zavallı Anadolu halkının” arzu ve rızasıyla gelişmeyen bir hareket⁵⁷, bu akıma taraftar olanları ise, “safdil vatandaş” ve “bazı taraftarlar” diye küçümsemektedir⁵⁸.

Bu arada, Anadolu hareketi ile Anadolu’da Yunan işgaline karşı gelişen halk hareketlerini birbirinden ayıran Said Molla, İzmir’in işgal meselesi dışında, bu iki hareket arasında irtibat ve fikir birliği olmadığı kanaatinde. Ona göre, bunun farkında olan Anadolu hareketinin önderleri taraftar kazanmak ve halkı kendilerine bağlamak için Padişah’a olan bağlılıklarını sık sık dile getirmektedirler. Hem padişahın, hem de milletin menfaati adına, Damat Ferid Paşa ve kabinesini Anadolu hareketine karşı acil tedbirler almaya davet eden Said Molla, Türkiye hakkında karar verilecek bir dönemde Avrupa’da “tehdiş, terkib ve yağmakârlık” olarak algılanan Anadolu Hareketi’nin mevcudiyeti, Osmanlı Devleti için kötü sonuçlar doğurabilecektir. Bundan dolayı, Anadolu hareketinin tüm istekleri reddedilmelidir⁵⁹.

⁵⁵ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

⁵⁶ SM, “Hükümeti Tebrik Ederiz”, *Türkçe İstanbul*, 25 Ağustos 1919, nr. 260, s. 1.

⁵⁷ SM, “Vatanımızdan Ne İstiyoruz?”, *Türkçe İstanbul*, 15 Eylül 1919, nr. 279, s. 1.

⁵⁸ SM, “Memleketimizde Üç Cereyan”, *Türkçe İstanbul*, 3 Eylül 1919, nr. 269, s. 1.

⁵⁹ SM, “Hükümeti Tebrik Ederiz”, *Türkçe İstanbul*, 25 Ağustos 1919, nr. 260, s. 1. Batı basınında, özellikle Fransız basınında 1919 Temmuz ve Ağustos’unda Anadolu hareketi bir çete hareketi olarak değerlendirilmekte ve Anadolu hareketi ile ilgili tek Türk haberlere rastlanmakta idi. Ancak, 4 Eylül 1919’da başlayan Sivas Kongresi sonrasında Batı basınındaki yazılarda Anadolu hareketi önemsenmekte, hareketin milliyetçi, örgütlü ve ciddiye alınması gereken bir hareket hâline geldiği vurgulanmaktadır (İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, TTK, Ankara 1989, s. 52-53; Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1988, s. 85-95).

Said Molla'ya göre Osmanlı Devletinin İstiklâl-i Tam'a ulaşamayacağı açık bir şekilde ortadadır. Türkiye'nin daha vahim sonuçlarla karşılaşması için yapılması gereken bundan sonraki dönemlerde “mutlaka kuvvetli bir devletin” yardımını almaktır. Bu yardım ise ancak bir devletle ya ittifak yaparak veya himaye talep edilerek sağlanabilir. Bu ittifakın yapılabileceği en uygun devlet ise İngiltere'dir. Öyle ki, Said Molla, muhalif dahi olsa, İngiliz himayesini sağlayabilecek herhangi bir devlet adamının “elini öpeceğini” ifade etmektedir⁶⁰.

3- İngiliz Himayesi

Mütareke döneminde Türkçe İstanbul gazetesi de dahil olmak üzere himaye, muzaheret, manda gibi kavramları anlamlandırma açısından Türk aydınları arasında tam birliktelik yoktur ve sürekli bir tartışma ortamı oluşmuştur⁶¹. Said Molla, bu kavramı Osmanlı Devleti üzerinde İngilizler tarafından kurulacak, “adı ne olursa olsun” bir “refakat idaresinin” portresini çizerek halletmeye çalışmaktadır. Bunu da, Kanada ile İngiltere arasındaki hukukî birliktelikle izah etmeye çalışan Said Molla, Kanada devletini şu şekilde tanımlamaktadır: Kanada, kanun ve nizamları ile ne eski ne de yeni zamanlardaki hiç bir devlete benzemeyen, İngiltere'nin tâbiyetinde müstemleke gibi görünmesine rağmen, geniş muhtariyete sahip “müstakil” bir ülkedir. Siyasî, dinî, medenî hürriyete sahip Kanada toplumu, İngiliz Devletinin tâbiyetinde kalarak refah ve saadete ulaşmıştır.

⁶⁰ SM, “Akıbetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁶¹ Türkçe İstanbul gazetesine göre, İstanbul basını manda kavramının Türkçe karşılığını bulmakta beceriksizlik ve acz içerisindeydi. Müzaheret, himaye, vesayet, tevliyet kavramları üzerinde tartışılmaktadır. Gazetelerin bazıları mandanın himayeden ağır olduğunu yazarken, manda taraftarı olan gazeteler ise bunun aksini ispatlamaya çalışmıştır. Türkçe İstanbul gazetesi bu kavram kargaşasını gidermek için Reşat Hikmet Beyin ilk defa müzaheret ve muavenet kavramlarını ortaya atarak tartışmaya yeni bir boyut kazandırdığını belirtmektedir. Bununla birlikte gazeteye göre, himaye, manda, müzaheret kavramlarının hukuken sahip olduğu mahiyet ve mana, hâmi, mandater ve müzahir olacak devletle sağlanacak “menfaat ve müdahalenin” veya ittifakın derecesi ile doğru orantılıdır. Yani, himaye, manda ve müzaheret kavramlarının, devletler arasındaki karşılıklı ilişkilerden, anlaşmalardan çıkartılıp anlamlandırılmaya çalışılması, kavram kargaşasına sebebiyet verebileceği gibi yanlış anlaşılmalara da neden olabilecektir (“İngiliz Muhabbeti, Anadolu Ne İstiyor?” Türkçe İstanbul, 30 Ağustos 1919, nr. 265, s. 2; “Dikkatli Okunması İcab Eden Bir Mektub”, Türkçe İstanbul, 19 Haziran 1919, nr. 201, s. 1; K. Kasalak, *a.g.e.*, s. 34-37).

Bundan dolayı Kanadalılar İngiltere'ye şükran duyarlar ve sadakatli davranırlar⁶².

“İngiliz taraftarı olmak için değil, Türkiye'nin taraftarı olmak için” yıllardır İngiliz taraftarı olduğunu belirten ve Türkiye'nin mümkün olduğunca yükselip büyüebilmesi, hatta “bekası” için İngiltere yanlısı politikaları mecburî gören Said Molla, Türkiye'de İngiliz taraftarlığının kurucusu olarak gördüğü ve “bir çok iftiralara” uğrayan Mustafa Reşit Paşa ve Kâmil Paşa gibilerin çizgisinde olduğunu belirtmektedir⁶³. Onun gözünde, Türklere en yakın ve yardımına ihtiyaç duyulan ülke İngiltere'dir. Hem Avrupa'dan, hem de Amerika'dan herhangi bir devlet, İngiltere kadar Türkiye'yi devletler arası arenada “ne sözlü ne de fiilî” olarak korumuştur⁶⁴.

Said Molla'nın İngiliz himayesine neden ihtiyaç olduğuna dair düşüncelerine girmeden önce, İngilizlerle Türkler arasındaki tarihî ilişkileri

⁶² SM, “İngiltere Himayesi I”, *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr. 171, s. 1; *Türkçe İstanbul* gazetesinde, Said Molla'nın Türkiye'deki İngiliz refakat idaresini belirleyecek hukukî yapıyı Kanada gibi ülkelerin durumu ile izah etmeye çalışmasından bir ay sonra “İstanbul'da bulunan bir Kanadalı Mühassıs”la yapılan, Kanada ile İngiltere arasındaki hukukî yapıyı izah edici bir mülakat yayımlanmıştır. Bu mülakatta şunlar ifade edilmektedir: Kanada, kendi kendini idare eden, İngiliz Parlamentosu ile alakası olmayan bir parlamenter ülkedir. İngiltere'nin İskoçya ve İrlanda üzerindeki hukuku, Kanada üzerindeki hukukuna benzemez. İskoçya ve İrlanda milletvekillerini İngiliz parlamentosu olan Westminster'a gönderirken, Kanada parlamentosu bir Fransız, bir İtalyan parlamentosunun birbirleriyle olan ilişkileri derecesinde İngiliz parlamentosuna bağlıdır. Kanada'daki İngiltere'nin nüfuz ve hukuku sadece “santimental” yani hissî ve manevîdir.

Kanada'da meşrutî bir rejim uygulanır. Kanada hükümetleri kuvvetlerini kendi parlamentolarından alır ve parlamento kararları dışına çıkamaz. Hatta, Kanada hükümeti kendisi ile çelişen parlamento kararlarına mâni olmak için dahi, İngiliz kralından yardım isteyemez.

Kanada 9 eyaletten oluşur. Her eyalet, kendisine ait muhitin tesiriyle, diğer eyaletlere tecavüz etmemek şartıyla istediği gibi kanun çıkartır. Kanada'nın tümünü ilgilendiren kanunlarda ise Kanada parlamentosu kararı geçerlidir.

Kanada eğitim sistemini kendi oluşturur, İngiltere Devleti buna müdahale edemez. İngiltere'nin Kanada üzerinde ticarî hiç bir kanunî hakkı yoktur.

Kanada polisi ve ordusu doğrudan doğruya Kanada idaresi tarafından seçilir ve kendi idaresi altında bulunur. Bununla birlikte kanunî hiç bir mecburiyet olmamasına rağmen Kanadalıların İngiltere için askerî vazife yapmaları sadece İngiltere'ye duydukları histen, gönüllülüğten kaynaklanır (“Şayan-ı Dikkat Bir Mülakat”, *Türkçe İstanbul*, 18 Haziran 1919, nr. 200, s. 1).

⁶³ SM, “İngiliz Taraftarıyım”, *Türkçe İstanbul*, 13 Ağustos 1919, nr. 249, s. 1.

⁶⁴ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II”, *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

nasıl algıladığını görmek, onun İngiliz yanlısı tercihini anlamak için faydalı olacaktır. Ona göre, Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devletinin kurtuluşu için mücadele eden üç akımın en büyüğü olan İngiliz taraftarlığı, unutulması imkânsız büyük tarihî hadiselerin bir mahsulü olarak kendi kendine oluşmuştur. Bu tarihî hadiseler sırasında Türkler “muşibetler, belâlar” içerisinde iken daima İngiltere'nin yardımlarıyla kurtulabilmişlerdir⁶⁵. Osmanlı Devletinin bu yardımlarla ancak “temin-i hayat” bulabildiğini “kim inkâr” edebilir diyen Said Molla, İngiltere'nin yardımlarını şöyle sıralamaktadır:

Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile Boğazları ve İstanbul'u Rusya'nın himayesine bırakan Osmanlı Devleti'nin “imdadına” yetişen İngiltere olmuştur⁶⁶. İngiltere, Lord Palmerston'ın girişimleri ile 15 Temmuz 1840'da Londra Mukavelesini Rusya'ya imzalatarak, bu devletin boğazlar üzerindeki üstünlüğüne son vermiş, “boğazların her devlet için açık olması” maddesini devletler arası hukukî bir kaide olarak kabul ettirmiştir. Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın aleyhte durumundan İngiltere'nin yardımıyla kurtulan Osmanlı Devleti, bu olaydan itibaren özellikle Mustafa Reşit Paşanın İngiliz yanlısı siyaseti sayesinde büyük menfaatler sağlamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'nı İngiltere'nin çabaları ile kazanmıştır. Bu savaş sonunda 30 Mart 1858'de imzalanan Paris Antlaşması'nda, 1840'daki imzalanan Londra Antlaşması'nın maddeleri aynen korunduğu gibi⁶⁷, Rusya'nın Karadeniz'de harp gemisi bulundurmasını ve tersane inşa etmesini yasaklayan maddelerin konulması, İngiltere'nin Osmanlı Devletine karşı duyduğu “samimiyetin” bir belgesi olmuştur⁶⁸.

İngilizlerin, Osmanlı Devletine karşı yaptıkları “en büyük muavenet” Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan Berlin Antlaşmasında olmuştur. İngilizler Türklerin, 93 Harbi'nin bitiminde kendi elleriyle imza-

⁶⁵ SM, “Akıbetimize Doğru”, *Türkçe İstanbul*, 8 Eylül 1919, nr. 272, s. 1.

⁶⁶ SM, “İngiltere Himayesi I”, *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr.171, s. 1.

⁶⁷ SM, “İngiltere ve Biz I”, *Yeni İstanbul(Y.İ.)*, 9 Kasım 1918, nr. 1, s. 2.

⁶⁸ SM, “İngiltere Himayesi I”, *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr. 171, s. 1; Said Molla İngiliz-Osmanlı dostluğu adına bu antlaşmaları ortaya koyarken Osmanlı Devletinin iktisadî açıdan yıkılışına neden olan antlaşmalardan biri olan 1838 Balta Limanı Antlaşması'nı göz ardı etmektedir. Ayrıca, Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile ilgili olarak değişen İngiliz dış politikasına değinmemektedir (Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî ilişkileri, II, (1836-1850)*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1976).

ladıkları Ayastefanos Antlaşması'nı tanımamış, Berlin'de yeni bir konferans tertip ettirerek, Osmanlı Devletinin sınırlarını "Ayastefanos'tan İşkodra ve Bosna-Hersek'lere" kadar yeniden düzenlemişlerdir⁶⁹.

Ancak, Türklerle İngilizler arasındaki bu dostluk havasının 1908-1918 yılları arasındaki İttihat ve Terakki döneminde, akamete uğradığını iddia eden Said Molla, bu dostluğun bozulma sebebini de "Alman entrikaları ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk halkını aldatmaların"da görmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'de İngiltere aleyhinde bir hava esmesine rağmen o dönemdeki İngiliz Hükümetlerinin herhangi bir teşebbüste bulunmamasını da yeren Said Molla, İngilizleri bu dönemdeki olaylara karşı "lâkayd" kalmakla suçlamaktadır. Bu dönemde İngiltere'deki St. James Kabine'sinin, Sir Gerard Lawther'in Türkiye hakkındaki raporlarına önem vermeyip, İngiliz yanlısı olan Sadrazam Kâmil Paşayı koruması⁷⁰, Kâmil Paşanın Sadarettten düşmesine Türkiye'de İttihatçıların, Almanların siyasetini rahatlıkla uygulamalarına neden olmuştur. Dolayısıyla İngilizler, Türkler arasında "babadan oğula geçen" İngiliz muhabbetini korumadıklarından ve gözetmediklerinden, Şark'ta büyük problemlerle yüz yüze gelmişlerdir⁷¹.

Bu gelişmelere rağmen, Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da "bütün imkansızlıklara" karşın İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin yaygınlaşmasını ve İstanbul'un "en kadim ve muteber aileleri"nin, Osmanlı coğrafyasındaki "binâm efrâd ve ricalin" bu cemiyete girmelerini Türklerdeki İngiliz muhabbetinin sönmediği, hatta İngiliz himayesi arzusu şeklinde yorumlayan Said Molla, bu durumu İngiliz-Türk münasebetlerinin düzelmesinin bir göstergesi olarak sunmaktadır⁷².

Diğer taraftan, Türklerle İngilizleri birbirine yaklaştıran diğer bir husus da, her iki toplumun hükümdarlığa dayanan idarî sistemlerle yönetilmesi olarak gören Said Molla, İngilizlerin cumhuriyet ve buna benzer rejimlerden uzak durmasını Osmanlı Saltanatı'nın geleceği için de tasvip edilir bir durum olarak görmektedir. Ayrıca, yıllardır devam eden bu benzer rejimler, İngilizlerle Müslümanlar arasında toplumsal bir anlayış bir-

⁶⁹ SM, "İngiltere Himayesi I", *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr. 171, s. 1.

⁷⁰ SM, "Bir Safha-i Tarih", *Türkçe İstanbul*, 13 Mayıs 1919, nr. 164, s. 1.

⁷¹ SM, "Konferansta Şark İşleri", *Türkçe İstanbul*, 9 Nisan 1919, nr. 130, s. 1.

⁷² SM, "Amerika Heyet-i Mahsusası ve Fırkalar", *Türkçe İstanbul*, 31 Temmuz 1919, nr. 236, s. 1.

liğı ve yakınlığı meydana getirmiştir⁷³. Yine, Said Molla'ya göre Osmanlı toplumu, “dinine, namusuna, ananelerine riayet edilmesini, ahlâkının, asayişinin ve kazancının ihlal” edilmemesini isteyen bir halktır. Bunlara riayet edenlere karşı her zaman minnettarlığını dile getiren bu toplum, Almanlara art niyetlerinden dolayı, sevgisini esirgemiştir. İngilizlerin ise, ananelerine sadık kalarak varlığını ve refahını sağlamaya çalışan milletlerin mutluluğunu ve geleceğini sağlayabilecek “usul-ı tekâmülü” bilmeleri, Osmanlı toplumu için İngiliz himayesine hayatiyet kazandırmaktadır⁷⁴.

Said Molla açısından, İngiliz himayesinin tercih edilmesinin diğer bir sebebi İngiltere'nin dünya siyasetini yönlendiren bir ülke olmasıdır. Bu şekilde bakıldığında, aslında Osmanlı Devletinin, İngiliz yanlısı politikalar gütmesi de bir mecburiyettir. Çünkü, “asırlardan beri” insanlığı “zulüm ve tahakküm”den kurtarmak, dünyadaki politik dengeyi sağlamak İngiltere'nin kudreti ve öncülüğünde olmuştur. İngilizlerin bu özelliğinin, dünyada adaletin hâkim olmasındaki isteklerinin kuvvetliliğinden kaynaklandığını iddia eden Said Molla, İngiltere'nin Avrupa'da Napolyon'a, Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı aldığı tavır ve I. Dünya Savaşından sonra henüz halledilmemiş Avrupa'nın meselelerinden biri olan İtalya'nın toprak isteklerinde İngiltere'nin müracaat mevkisi olması, bu özelliğini açıkça göstermektedir⁷⁵. Bu noktada, Osmanlı Devletinin dış siyasetine yön veren, Avrupa ve Türkiye'de “bir çok diplomatlar yetiştirecek kadar” öneme sahip boğazlar ve şark meselesine dikkat çeken Said Molla açısından, Osmanlı Devleti millî çıkarlarını koruyabilmesi, başkentinin boğazlarda bulunması ve doğuda büyük oranda toprak sahibi olması gibi durumları göz önünde bulundurmasına bağlıdır. Ancak, tarih boyunca Türkler bu iki meselede İngiliz çıkarlarını dikkate almış iseler kârlı çıktıklarını, aksi takdirde zarara uğradıkları, unutmamalıdır. Örneğin, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Alman yanlısı siyaset takip etmesi sonucu, bir yandan kendi çıkarlarını “bir hiç uğruna” feda etmiş, diğer yandan İngiliz dostluğunu kaybederek savaştan mağlup çıkmıştır⁷⁶.

⁷³ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II”, *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

⁷⁴ SM, “Vatandaşlarım Türk'ün Muhabbeti Kıymetdardır”, *Türkçe İstanbul*, 9 Eylül 1919, nr. 273, s. 1.

⁷⁵ SM, “İngiltere-İtalya-Fransa”, *Türkçe İstanbul*, 8 Ağustos 1919, nr. 244, s. 1.

⁷⁶ SM, “İngiltere ve Biz I”, *Yeni İstanbul*, 9 Kasım 1918, nr. 1, s. 2.

İngiliz himaye yönetiminin Osmanlı Devletine ve halkına getireceği diğer bir kazancı da, İngiliz Medeniyeti'nin üstünlüklerinden yararlanma olarak gören Said Molla, savaşlar, iç çekişmeler, kavgalar, siyasî ihtiraslar, tembellikler ve ümitsizlikler gibi durumların milletlerin yükselmelerine, refah yolunda ilerlemelerine engel olduğunu, ancak bu engelleri en iyi şekilde fark eden, kavrayan ve bu hastalıklardan kendini koruyan en iyi millet olan İngilizlerin, bu hastalıklarla boğuşan Türkleri de kurtaracağı kanaatindedir⁷⁷.

Said Molla, John Labuk'un Saadet-i Hayat eserindeki “hakikî yeis ve kederi görmek için Şark'a bakmalıdır, Şark'a ait iş'arın hemen hepsinde hayatın acıklılığından, ah u enin içinde imrar eylediği” şeklindeki ifadeye atıfta bulunarak İngiliz sosyologunun doğu toplumlarındaki bu acıklı durumu “pek çoklarının” söylediği gibi dinden değil çalışmamaktan, çabalamamaktan kaynaklandığını belirttiğini, Türkiye'nin de ticaret, ilim, siyaset ve bütün sahalardaki başarısızlıklarını, o dönem aydınlarında ortak bir kanaat olduğu üzere, çalışmamaya bağlamaktadır. Osmanlı toplumunu da tembellikten kurtaracak millet, “hayat ve siyasetinde” bunu kavramış, çalışmayı bir mutluluk olarak gören, yine İngilizlerdir⁷⁸.

Said Molla'ya göre, İngilizlerin bu üstün ırkî özelliklerini en güzel şekilde gösterdikleri yer, Mısır'dır. İngiliz işgalinden önce perişan bir vaziyette olan Mısır'da, işgalden sonra, “üstü perişan bir fellahın” dahi cebinde altın bulunmaktadır. Ayrıca, Mısır demiryolu hasılatı dünyanın en önemli demiryolları geliri ile boy ölçüşecek duruma gelmiştir.

Said Molla, İngilizlerin, halka mutluluk ve refah kazandırdıklarının bir başka delili olarak, İngilizler arasında “sosyalizm akımının hemen hemen hiç görülmemesini” göstermektedir. İngilizler, hayatın zorluğu karşısında “zaaf hissetmezler, nihilistliğin, sosyalistliğin” ve “kötü yeniliklerin” İngiliz sosyal hayatında yeri yoktur, diyen Said Molla'ya göre Sosyalizm Amerika'ya dahi Almanlar vasıtasıyla geçmiştir. Amerika'da günde on tane sosyalist gazete Alman dili ile yayınlanırken, İngilizce bir tane dahi sosyalist gazete çıkmadığını iddia eden Said Molla, bunu da İngilizlerin her yerde hayatlarının düzenli bir şekilde devamı için toplum olarak her türlü bilgiye sahip olduklarının göstergesi olarak sunmaktadır.

⁷⁷ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II”, *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

⁷⁸ A.g.m.

Bundan dolayı Türklerin, İngilizlerin hayat ve siyasetini göz önünde bulundurmaları ve bundan istifade etmeleri gerekmektedir⁷⁹.

İngiliz himayesinin kabulünün Osmanlı Devletine getireceği menfaatler ortada iken bunu takdir edemeyen “bir akl-ı selim, bir hiss-i samimiye” sahip bir kimseye tesadüf edilemeyeceği inancını dile getiren⁸⁰ Said Molla, İngiliz himayesinin sağlayacağı diğer avantajları şöyle sıralamaktadır:

Osmanlı Devleti, “kuvve-i şakime” bir devlet olan İngiltere ile ittifak yaparak sulh konferanslarına girmesi durumunda, Paris Sulh Konferansı’nda olduğu gibi yalnız kalmayacak, mağlup olarak çıktığı I. Dünya Savaşı sonrası badireleri, bölünmeden, az bir toprak kaybıyla kapatabilecektir⁸¹.

İngiliz himayesi sayesinde Panislâmizm gibi “emperyalist” fikirlerden uzaklaşan Osmanlı Devleti, bir süre sonra İngiliz Medeniyeti seviyesine ulaşacak ve “modern çağın ihtiyaçları ile hiç alâkası olmayan dinsel amaçları izlemek yerine, çağın gereksinimleri ile alâkalı somut faydalar arayışına” yönelecektir⁸².

a) Said Molla'nın İngiliz Himayesine Karşı Olanlara Bakışı

Said Molla'ya göre, İngiliz himaye rejimine Türk halkı hazırdır. Türk halkının ezici bir çoğunluğu İngilizlere muhabbet duymakta, bunu da İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye olarak göstermektedir⁸³. Diğer taraftan, İngiliz himaye idaresini istemeyen Türkleri “saf” olarak nitelendirmekte, bunları, eskiden İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Alman Hükümetlerinin uyguladığı “göz boyama politikasının” bir sonucu olarak, gerçeklerden uzaklaşanlar olarak görmektedir⁸⁴. Bu açıdan, aleyhtarların düşünceleri, I. Dünya Harbi boyunca görülen, eskisinden farklı olmayan Panislâmist ve

⁷⁹ A.g.m. Aslında, İngiltere’de kuvvetli bir geleneğe sahip olan sosyalist düşüncenin varlığını inkâr etmesi, Said Molla’nın İngiltere’yi iyi tanımadığını göstermektedir.

⁸⁰ SM, “Akıbetimize Doğru”, *Türkçe İstanbul*, 8 Eylül 1919, nr. 272, s. 1.

⁸¹ SM, “İngiltere Himayesi I”, *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr. 171, s. 1; SM, “Akıbetimize Doğru”, *Türkçe İstanbul*, 8 Eylül 1919, nr. 272, s. 1.

⁸² Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, TTK, Ankara 1979, III, 610.

⁸³ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II”, *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

⁸⁴ SM, “İngiltere Himayesi I”, *Türkçe İstanbul*, 20 Mayıs 1919, nr. 171, s. 1.

Almanya ile münasebetten yana olan, zararlı, neticesiz, “turfanda” İttihatçı nazariyelerdir⁸⁵.

Bu “turfanda” fikirleri ortaya atıp, İngiliz taraftarlığını aşagılamaya çalışan kimseleri ve gazeteleri, “para ile satın alınmışlar” olarak nitelendirilen Said Molla, bu grubun teşebbüslerini “buz üzerine yazı yazmaktan” öteye geçemeyecek, hatta Osmanlı Devleti'nin bölünmesine sebebiyet verecek bir nitelikte görmektedir⁸⁶.

Said Molla'nın gözünde, *Wilson Prensibleri Cemiyeti*, *Milli Kongre*, *Vahdet-i Milliye* gibi İngiliz himayesine karşı oluşturulan gruplar da, yüz kişiyi geçmeyen, “dönme ve İttihat ve Terakki Cemiyeti” taraftarı kimselerden oluşmaktadır⁸⁷. Bu grubun amacı, Türkler arasında “akide-i tabii” hâline gelen, karşılıklı muhabbet ve çıkar hislerinin ahenkli birleşiminden oluşan İngiliz taraftarlığını izole etmektir. Bunu başarmaları durumunda, Osmanlı Devleti bölünecek, İstanbul ve Selanik gibi Osmanlı coğrafyasının “bazı taraflarında” menfaat grupları hâkim olacaktır⁸⁸.

b) Said Molla'nın, İngiltere Hükümeti'nin ve İngilizlerin Türkiye Himayesine Bakışlarını Değerlendirmesi

Acaba, Said Molla'ya göre Osmanlı Devleti için bir İngiliz himayesi düşünülebilir miydi veya mümkün mü idi? Zira, İngilizler bu hususta istekli olmadıklarını Batı Anadolu'ya Yunan kuvvetlerini çıkartarak göstermişlerdi.

Ancak, Said Molla, bazı İngiliz resmî makamlarının girişim ve beyanatlarını Türkiye'de İngiliz himaye idaresinin gerçekleştirebileceği şeklinde yorumlamaktadır. Dörtler Meclisi'ne Hindistan delegeleri ile katılan İngiltere'nin Hindistan'dan sorumlu bakanı Lord Montagu'nun⁸⁹, Hindistan'daki Müslüman varlığını göz önünde bulundurarak, “Türk hukukunu” koruyan bir konuşma yapmasını, Osmanlı Devleti için her şeyin bitmediği şeklinde değerlendiren Said Molla, Lord Montagu'nun beyanatıyla birlikte

⁸⁵ SM, “İstikbalimiz”, *Türkçe İstanbul*, 26 Aralık 1918, nr. 48, s. 1.

⁸⁶ SM, “Amâ-yı Umumi mi?”, *Türkçe İstanbul*, 23 Eylül 1919, nr. 287, s. 1.

⁸⁷ SM, “Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti I”, *Türkçe İstanbul*, 27 Ağustos 1919, nr. 262, s. 1.

⁸⁸ SM, “Amâ-yı Umumi mi?”, *Türkçe İstanbul*, 23 Eylül 1919, nr. 287, s. 1.

⁸⁹ Yunan taraftarı Lloyd George'un aksine Edwin Montagu, Türkler lehine görüşlere sahip biri idi (Kemal Melek, *Doğu Sorunu ve Milli Mücadele'nin Dış Politikası*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 92).

umutsuzluk içerisinde olan Osmanlı ve İslâm dünyasının “ışığa” umutla yöneldiğini iddia etmektedir. Ona göre, bu konuşma sonrası yapılması gereken, “hakikî Türklerin” arzusu olan İngiliz himayesinin istenmesidir⁹⁰.

Ayrıca, Osmanlı Devletinin geleceğine şüpheli bakıldığı dakikalarda İngiliz Başbakanı Lloyd George'un “hiç bir mesele İngiltere'yi Türkiye meselesi derecesinde alakadar etmemekte ve Britanya istiklâli Türkiye meselesinin halledilmesine bağlı olduğu” şeklindeki sözlerini, Osmanlı Devleti için bir destek olarak algılamıştır⁹¹.

Ancak, Said Molla, İngilizlerin Osmanlı himayesine isteksiz baktıklarını kavramıştı. Zira, 1 Mayıs 1919'da İngiliz Yüksek Komiserliği askerî ataşesi ile yapılan görüşme sırasında, Said Molla'nın İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Türklere karşı “soğuk” davranmasının nedenini sorması üzerine, askerî ataşenin “İngilizlerin kendi bağlaşıklarına karşı olan tutumları ve Türkiye'nin Barış Konferansı'nda ağır surette cezalandırılması olasılığı” sözleri ifade edilmiştir⁹². Yine, Said Molla'nın 28 Mayıs 1919'da İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne destek almak için gittiği İngiltere'nin İstanbul komiserliğinden ve elçiliğinden “yanıltıcı ümitleri bırakınız” cevabı almış⁹³ ve İngiliz elçiliğine başvuran Darülfunun'dan Rıza Tevfik, Yusuf Razi, Âkil Muhtar Beylerin, İngiliz himayesi istekleri karşılıksız kalmıştı⁹⁴. Ancak bu olayları, İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde çıkar temin etmek istemediği şeklinde yorumlayan⁹⁵ Said Molla, yine de Türkiye'de

⁹⁰ SM, “İngiltere Himayesi II”, *Türkçe İstanbul*, 21 Mayıs 1919, nr. 172, s. 1.

⁹¹ SM, “Memleketimizin İcyüzü ve İngiltere Siyaseti II”, *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1. Ali Fuat Türkgeldi, Said Molla gibi Damat Ferid Paşanın da İngiliz Başbakan'ın bu sözlerini aynı şekilde algıladığını ifade etmektedir. 23 Ağustos 1335'de (23 Ağustos 1919) Ali Fuad Türkgeldi'nin de hazır bulunduğu M. Vahdettin ve Sadrazam Damad Ferid Paşa görüşmesinde, Sadrazam sevinçli bir şekilde bu görüşlerini aktarmıştır. Ancak, Ali Fuat Türkgeldi, Sadrazam ile aynı düşünceyi paylaşmamaktadır. Ona göre İngiliz Başbakan'ı bu sözleri tamamen İngiliz çıkarları doğrultusunda sarf etmiştir (Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK, Ankara 1987, 4. Baskı, s. 234-236).

⁹² Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK, Ankara 1995, s. 12.

⁹³ Fethi Tevetoğlu, *a.g.e.*, s. 79-80.

⁹⁴ SM, “Akıbetimiz Ne Olacak?”, *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

⁹⁵ SM, “Londra'da Osmanlı İngiliz Cemiyeti ve Sir Teodor Morison”, *Türkçe İstanbul*, 10 Ağustos 1919, nr. 246, s. 1.

İngiliz himayesinin gerçekleşebileceğine inanmaktaydı ve buna inanmasına kendince sebepleri vardı.

Birincisi, İngilizler dış siyasetlerini, Hindistan'daki 60 milyon Müslüman'ın varlığını hatırlarından çıkararak yönlendiremezlerdi. Dolayısıyla, İslâm'ın Halifesi ve İstanbul şehri için, bu Müslüman topluluğunu göz önünde bulundurarak hareket etmesini İngiltere için bir mecburiyet olarak gören⁹⁶ Said Molla, bu politikayı ne liberal partisinin ne de iktidardaki Lloyd George'un başbakanlığındaki muhafazakâr partinin değiştirebileceği kanaatindedir⁹⁷.

İkincisi, İngilizler, Osmanlı Devletinde çoğunluğu oluşturan İngiliz taraftarlarının sesine kulak verecek ve Türkleri yalnız bırakmayacaktır. Ayrıca, Avrupa'da Türkiye aleyhinde bir hava bulunmasına rağmen, Türk muhibbi olarak gördüğü Teodor Morison'un Said Molla'ya yazdığı mektubunda "Türkiye İmparatorluğu" tabirini İngiltere'deki Türk taraftarlığının bir göstergesi olarak sunan Said Molla'ya göre, Lloyd George'un Türkiye için söylediklerine istinaden İngilizlerin, İran için esirgemediği yardımı Osmanlı Devleti için de esirgemeyeceğidir⁹⁸.

Said Molla'nın İngiliz himaye idaresinin, İngiliz resmî makamlarına rağmen gerçekleşeceğine olan inancını kuvvetlendiren en önemli sebep ise, İngiliz ve Türk milletleri arasındaki "muhabbetin" derinliği idi. Eskiden beri Türklerde var olan "millî muhabbetin", "kavm-i necib" İngilizlere karşı artmasının, Türklerin "saadet-i âtiyelerini" sağlayacağı kanaatindedir. Dolayısıyla, meşrutî ülkelerde kamuoyunun hükümet politikalarına etki ettiği düşünülürse, İngilizlerde bulunan ve artacak olan Türk muhabbeti, İngiliz resmî politikasını Türkler lehine çevirebilecektir. Bundan dolayı, ona göre, Osmanlı Devletinin geleceği, resmî İngiltere ile resmi Türkiye arasındaki münasebetten önce, İngiliz milleti ile Türk milleti arasındaki yakınlığın tesisine ve derecesine bağlıdır. Bir başka ifadeyle, İngiliz himaye idaresinin gerçekleşmesi, İngilizlerle Türkler arasındaki muhabbetin artmasıyla ve sağlamlaşmasıyla doğru orantılıdır⁹⁹.

⁹⁶ SM, "Memleketimizin İçyüzü ve İngiltere Siyaseti II", *Türkçe İstanbul*, 28 Ağustos 1919, nr. 263, s. 1.

⁹⁷ SM, "İngiltere ve Biz I", *Yeni İstanbul*, 9 Kasım 1918, nr. 1, s. 2.

⁹⁸ SM, "Akıbetimize Doğru", *Türkçe İstanbul*, 8 Eylül 1919, nr. 272, s. 1; Teodor Morison, "İslâmlar Unutulurken: *Times*'in İslâmları Müdafaa Eden Muazzam Neşriyatı", *Türkçe İstanbul*, 27 Mayıs 1919, nr. 178, s. 1.

⁹⁹ SM, "Akıbetimiz Ne Olacak?", *Türkçe İstanbul*, 29 Haziran 1919, nr. 211, s. 1.

Diğer taraftan, Said Molla, İngiliz taraftarlığı fikrinin, Türk aydınları üzerinde inkâr edilemez bir yeri olan ve Avrupa ülkelerinin diğer önemli bir lider ülkesi Fransa tarafından tepkiyle karşılanmasından çekinmektedir. Çünkü, İtilaf Devletleri arasında bir ihtilaf oluşturmak Şark Meselesi'ni çözümsüzlüğe sürükleyecektir. Buna rağmen, Said Molla, bir yandan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali karşısında Fransız basınında oluşan sevinci belirtip, Fransızları Türklerin hissiyatını görmemekle suçlayarak, Türklerin gözünden düşürmeye çalışırken¹⁰⁰, diğer yandan kendisini Fransızların gönlünü alabilmek, tepkilerini izole edebilmek, Fransızları da sevdiklerini anlatabilmek zorunluluğu içerisinde görmektedir. Bu açıdan ortaya bir “ana-baba” formülünü atmaktadır. Buna göre, bir milleti sevmek diğer milletlerin sevilmediğini göstermez. Türk aydını, Türk insanı, Fransa'nın “büyük irfanın”dan yararlanmış, onu “ruhunun anası” mertebesine koymuştur. Ancak, bu ruhun hayatını devam ettirebilmesi için, yumuşak ve âdil, bazen de sert bir sevgi ile süslenmiş olan “baba”ya veya bir kuvvete ihtiyaç vardır. Türkler de eskiden beri İngilizleri “hayatın kuvveti” yani “babası” olarak görmüşlerdir¹⁰¹.

Ayrıca, adeta Fransızların duygularına hitap ederek, meseleyi halledeceği zanneden Said Molla'ya göre, “Büyük Fransa” “mağdur ve mazlumlara ait hukukun” sağlanmasına aracılık etmeli, “ne kadar büyük” bir devlet olduğunu göstermeli¹⁰² ve Türk halkının İngilizlere yönelmesinden endişe yerine memnuniyet duymalıdır. Çünkü “necib, zeki, âli” hasletlere sahip Fransızlar, Osmanlı Devleti'nin hayatını birkaç defa kurtaran İngilizler'e karşı Türklerin sevgisini, insanlığın bir icabı olarak takdir etmeli ve bu sevginin, Osmanlı Devleti'nin bir politikasının ürünü olmadığını, Türk halkının bir eğilimi olduğunu anlamalıdır¹⁰³.

¹⁰⁰ SM, “İngiltere Himayesi II”, *Türkçe İstanbul*, 21 Mayıs 1919, nr. 172, s. 1; Said Molla, bu makalesinde ve diğer makalelerinde İzmir'in işgalinden sonra Fransız basınındaki sevince değinmesine rağmen, İngiliz basınının tavrından hiç bahsetmemesi tarafgirliğinin ne boyutta olduğu göstermektedir.

¹⁰¹ SM, “Vatandaşlarım Türk'ün Muhabbeti Kıymetdardır”, *Türkçe İstanbul*, 9 Eylül 1919, nr. 273, s. 1.

¹⁰² SM, “Fransızlar ve Biz”, *Türkçe İstanbul*, 12 Şubat 1919, nr. 74, s. 1.

¹⁰³ SM, “İngiltere Himayesi II”, *Türkçe İstanbul*, 21 Mayıs 1919, nr. 172, s. 1.

SONUÇ

Said Molla, İngiliz yanlısı siyasetin İngiltere'nin çıkarlarına değil bilâkis Türkiye'nin menfaatine bir hareket olduğuna gönülden inanmaktadır. Ona göre, Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'ndan az bir zararla çıkması ve Batılı devletler seviyesine ulaşabilmesi, ancak İngilizlerin, Osmanlı Devletinin yanında olması, Anglosakson kültürünün Türkiye'yi ve Türkleri terbiye etmesi, yetiştirmesi ile gerçekleşebilecektir. Burada, Said Molla'nın her şeyden önce bu siyasetin odağına Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunmasından daha çok, meşrutî bir rejim dahilinde Osmanlı'nın her şeyi olarak gördüğü Osmanlı saltanatı ve Hilafeti'nin devamını yerleştirmekte olduğuna dikkat çekmeliyiz¹⁰⁴.

Onun, Amerikan mandasını tercih edenlerin yanlışlığını ortaya koyarken, Amerikan toplumunu, Amerika'nın dış siyasetini, özellikle de Amerikan Devleti ile kurulması düşünülen büyük Ermenistan veya Ermenistan mandası arasındaki yakın ilişkiyi iyi değerlendirdiğini ifade etmeliyiz. Bununla birlikte, İngiltere himayesi konusunda ortaya koyduğu delilleri bu anlayış içerisinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü, İzmir'in işgalinin arkasındaki gerçeği görmeden, hem İngilizleri masum göstermesi, hem de İngiltere'nin dış politikasından medet umması ve İngilizlerin geçmişte Osmanlı Devletini himaye politikasını tekrar uygulanacağına dair yanlış inancı, İngiliz dış politikasının iyi değerlendiremediğini düşündürmektedir. Diğer yandan, gerçekleşebilecek İngiliz-Osmanlı himaye idaresini, Hindistan-İngiltere ve İngiltere-Kanada menfaat, toplumsal ve dinsel birliktelikleriyle aynı kategoriye koyması ise başka bir büyük hatası olmuştur. Ayrıca, böyle bir idarenin İngiltere Devletine rağmen Türklere muhabbet duyan İngiliz kamuoyunun baskısı sonucu gerçekleşeceğine inanması, onun ne kadar hayalci bir siyaset takip ettiğini göstermektedir.

Tam İstiklâl düşüncesinin gerçekleşmesini imkânsız bulan Said Molla, özellikle siyasî, ekonomik ve hukukî manada Osmanlı Devletinin Batılı devletler seviyesine ulaşmasının tam bağımsızlıkla değil himaye ile

¹⁰⁴ Said Molla'nın, Damad Ferid Paşanın I. Sadareti esnasında, Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Hükümeti namına ortaya koyduğu tavrı Anadolu hareketi ile paralellik arz eden "emperyalist" bir tutum olarak değerlendirmesi, Onun Osmanlı toprak bütünlüğünü fazlaca önemsemediğini göstermektedir. Zira, bu konferansta Damat Ferit Paşa, I. Dünya Harbi'nden Osmanlı Devleti mağlup çıkmasına rağmen, savaştan önceki Osmanlı topraklarının bütünlüğünü savunmuştur (Bilal Şimşir, *a.g.e.*, III, 611).

olacağını düşünmektedir. Gerçekten de o dönemde, siyasî ve ekonomik anlamda dışarıya bağımlı olan Osmanlı Devletinin tam bağımsızlığından söz etmek zordur. Ancak, Said Molla'nın gerçekleşecek bir İngiliz himaye idaresinde Türk toplumuna güzel ufuklar gösterirken, Türk toplumunun maruz kalacağı ekonomik ve kültürel sömürüye değinmemesi büyük bir yanılğı ve hatadır. Hatta, Anadolu hareketine karşı giriştiğı teşebbüsler göz önüne alınırsa bir art niyettir, diyebiliriz.

Said Molla'nın düşüncelerine baktığımızda, günümüze kadar gelen Batıya karşı eziklik içerisinde hareket eden, problemler karşısında çözüm üretemeyen siyaset adamlarının psikolojisini görmek de mümkündür. Yani Batı yapar, Türkler yapamaz, Türkler yardım görmek zorundadırlar, anlayışı hâkimdir. O, bu düşünce içerisinde bağımsızlıktan vazgeçilmesini isteyerek yüzyıllardır esaslı bir medeniyet ortaya koyan milletin haysiyet ve vakarını da gözden uzak tutmaktadır.

Ayrıca I. Dünya Savaşı'na girişin ve yenilginin sebebi olarak gösterilen İttihatçılar ve İttihatçı zihniyetini İngiliz aleyhtarı olanlarla özdeşleştirmektedir. Zaten ona göre, daha önce Alman taraftarlığı yapanların İngiliz taraftarı olması beklenemezdi. Bu çerçevede, Said Molla'nın da, İttihatçı, dönme, Selanikli gibi II. Meşrutiyet ve günümüz siyaset sahnesinde de kullanılan kavramlarla karşı tarafı küçük düşürme çabaları, kendini kurtaramayan vasat bir politikacı görüntüsü çizmesine neden olmuştur.

Bütün bunların yanı sıra Mütareke dönemindeki bazı kuruluşların bir özelliğı de geçmiş dönemdeki siyasî anlayışlardan kaynaklanan gruplaşmaları yansıtmaması idi. Örneğın, Amerikan mandasını savunanların çoğı, daha önce İttihat ve Terakki'ye yakınlığı ile tanınanlar olduğı gibi, İngiliz yanlısı siyaset güdenlerin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın veya II. Meşrutiyet devri öncesi ve sonrası İngiliz yanlısı siyaset yapanlardan olduğı görölmektedir. Kısaca Mütareke dönemi ilişkilerinde II. Meşrutiyet dönemi siyasî ilişkilerini dikkate alarak değerlendirme yapmak bir mecburiyettir.

“ACTIVITIES AGAINST THE OTTOMAN CALIPHATE AMONG THE ARABS (1877-1909)”

Abstract

The Mondros Armistice that had been imposed after the First World War with its difficult conditions had put the Ottoman politicians in a bad state. In this atmosphere before the Anatolian Independent Movement became powerful enough, the politicians who stood beside the Ottoman Government were accustomed to be under the British Protection and American Mandate. But among the politicians who supported the Ottoman Government, the British protection was the most preferred. In fact, it could be discussed like this; in one hand the politicians who had been preferred the British during the Constitutional period and thought it was more interested came to power after Armistice of Mondros and in the other hand the Ottomans to be defeated in the War, probably turned their faces towards the most powerful England, as a normal aspect. In this article, we have been discussed the matter in the field of politics and the hidden organizations and important persons and Said Mullah's thoughts, at that time, why they preferred the British protection and the ideas of their opposes as well.

Keywords

Said Mullah, British Protection, American Mandate, Mondros Armistice.